

XI.

Tillæg og Rettelser

til

Bing & Norges Beskrivelse,

de tre Præstegjald

Melhus, Spdal og, Orkedal

angaaende.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

I) Melhuus.

Melhuus Præstegjæld grænses mod Osten til Klæbo, mod Norden til Eiler og Byenæsset, mod Westen til Budvigen og Skogn, mod Syden til Horvig og Melbakken. Hovedkirkens nordlige Bredder er $63^{\circ} 18' 17''$. Præstegjældets Længde fra Nord til Sydvest antages at være $4\frac{1}{2}$ Mil, og 2 Mile paa det Bredeste.

Gula Elvens Løb gjennem Præstegjældet til Gulosen, hvor den falder ud i Byenæs Fjord, udgjør en Strækning af 2 Mile. Lægefisteriet i denne Elv er i mange Aar en betydelig Fordel for adskillige Gaarde. Betydelig er den Skade, som denne Elv i Hovedfognet anretter, og hvorved mueligen til Foraaret Kongeveien gaaer ud. Underligt er det, om man ikke ved at grave en Kanal, hvortil Situationen dog synes saa beqvem, skulle kunne give Elven et nyt Løb, og derved afvende den Fare, som truer Hovedkirken, Præstegaarden og flere Gaarde. Ved en militair Commando vilde Arbeidet ikke falde saa besværligt og kostbart, men man paaastaar, at ingen Dæmning vilde være stærk nok til at hindre Elven i sit gamle Løb.

En anden mindre betydelig Elv i Hovedfognet er Vigden, som har sit Udspring af Nansen, løber fra Syd til Nord $\frac{1}{2}$ Mil, og falder ud i Byenæs Fjorden strax Westen for Budvigens Kirke. I denne Elv ere adskillige Dværnebruge.

Det største Vand er Naæden, $\frac{1}{2}$ Mil S. V. for Hovedkirken, 1 Mil langt og $\frac{1}{2}$ Mil paa det Bredeste. Ved de fleste Gaarde i Høilandets Annex ere smaa Bænder, hvor der om Høsten sikkes Kær.

Mærkværdige Gaarde: Romuld (i gamle Dage Rimat). Her boede Hagen Jarls Kjereste, Thora; her blev Jarlen ogsaa dræbt af sin Træl Karfer, Det gyl. norske Bib. Selsk. Skr. i 19 Aarh. 1 B. 2 S. 27

da han var flygtet hertil ved Oluf Trygvassons Ankomst til Trondhjem, og søgte Skjul i Sveinestien.

S k j æ r d i n g s t a d. Her boede i Hagen Jarls Tid den berømte Høvding Høstord, som lod sammenkalde Bønderne til Melhus, for at gaae mod Hagen Jarl, paa hvem de nu vare saa forbittede. Paa Bønes boede nemlig en rig Bonde, Orm Lyrgia, hvis Hustru, Gura Bergtorsdatter af Lunde, Lunde Sol kaldet, Hagen Jarl ved sine Trælle vilde lade hente til sig. Orm udsendte Krigsbud, og Almuen søgte til Melhus, hvor Jarlen da var som Gæst; men han fik Kundskab herom, og undkom.

M e l h u s, hvor den Asbjørn var, som paa Frosteting talte saa ivrigt mod Hagen Adelssteen, da han vilde indføre den kristne Tro i Norge.

G j e m s e, Einar Tambesjelvers Fødested.

Præstegjeldet bestaaer af 274 Matr. No., hvis Jordskyld er 293 Spand, men affaldt 30 Sp. 15 Mk. 105 Sp. 1 D. 8 Mk. er beneficeret Gode med og uden Byæl. Med alle smaa Parcellister er her 342 Opsiddere, og 256 Huusmænd. Folketallet var den 1ste Februar 1801, 3830 efter hoesktaaende Alders Tabel. I Maii 1810 var Folketallet 4110.

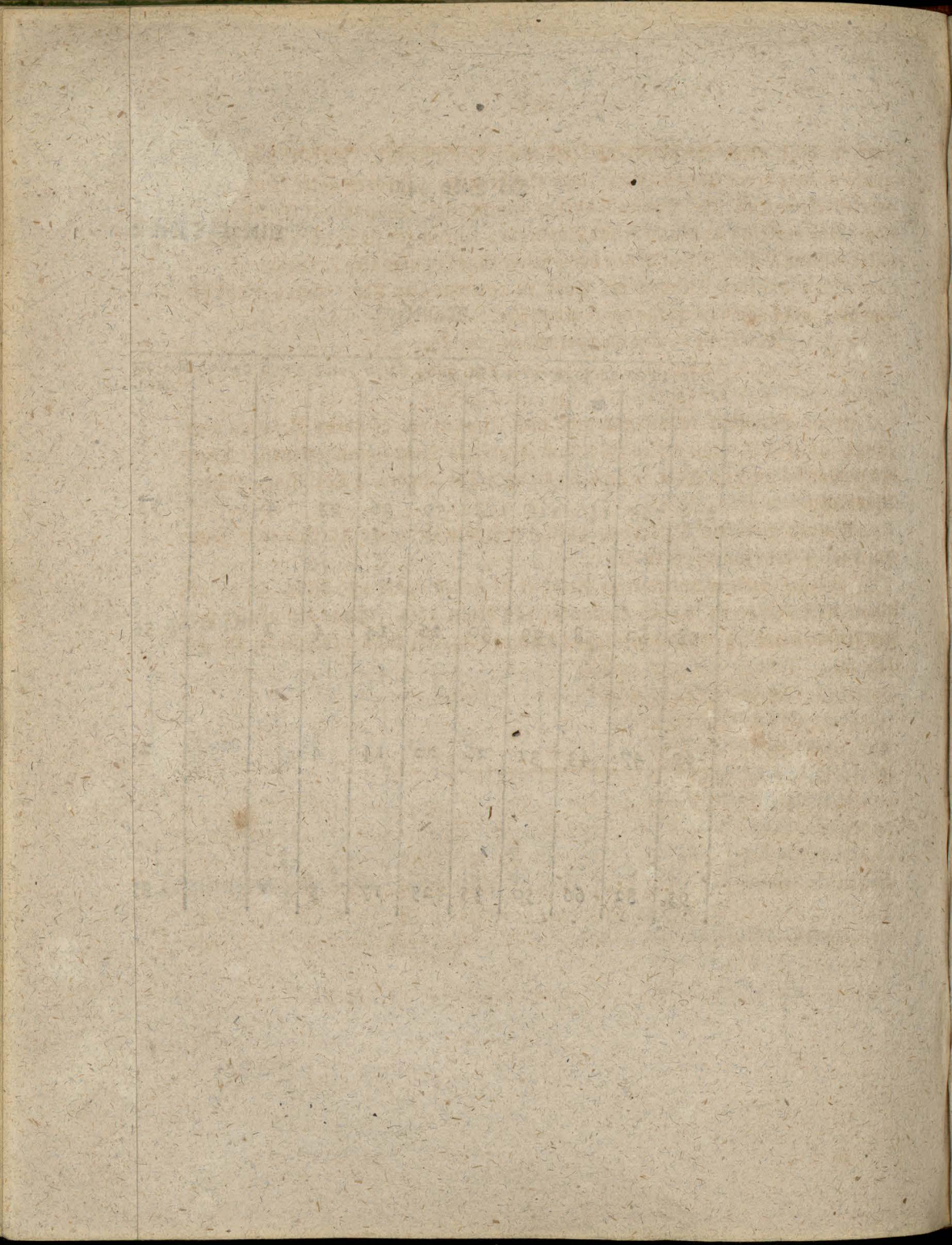
Af Heste har Præstegjeldet 574, af Klavebundne 4158. Den aarlige Udsæd af Byg og Havre er med Viished i det mindste 3920 Edr., hvorefter i et godt Aar kan avles omtrent 17000 Edr. Af Kartofler sættes henimod 600 Edr.

Bing anfører, at der i Hovedsognet avles en temmelig Deel Humle og Hamp. Her ere dog kun saa og ubetydelige Humlehauger; kun Nogle dyrke lidt Hamp til høieste Nødvendighed. Høravlingen er derimod meget tiltaget. Jorddyrkningen har i de sidste Aar gaaet godt fremad. Min Udmarks Udskiftning af Fælledskabet i 1803 vakte Opmærksomhed, saa at de fleste i Hovedsognet nu har deres Jord udskiftet. Man begyndte strax deels at foretage gaadlig Rydning for Fæehavn, og ved Grøfter at udtappe skadeligt Vand, deels at opdyrke til Ager og Eng. Høavlingen veed Almuen endnu ikke at sætte den Priis paa, at den skulde giøre sig nogen Umage for de kostlige Enge.

Graa Urter, som give et ypperligt Foder, rense og forbedre Ageren, er i de to sidste Aar bleone almindelige. Gjødselblandingen lægge de fleste nu Bind paa. Sommergjødselen blandes med forskellige Dele, Myre, Sand, Jord-

Alfers Tabel over Folketallet den 1ste Februar 1801.

Mandskjøn.											Qvindeskjøn.											Til beg- geskjøn.	
1:10	10:20	20:30	30:40	40:50	50:60	60:70	70:80	80:90	90:100	Tilfam- men.	1:10	10:20	20:30	30:40	40:50	50:60	60:70	70:80	80:90	90:100	Tilfam- men.		
278	168	140	116	108	59	36	22	4		931	Melhuus.	227	164	176	134	101	73	53	35	11		974	1905
98	82	58	39	30	26	14	4	1		352	Høilandet.	87	66	56	46	33	22	18	6	2		336	688
69	47	43	31	26	20	14	4			254	Glaae.	56	48	44	29	28	17	17	6	1		246	500
95	82	66	50	35	25	17	5	1		376	Leenstrand.	94	84	78	48	47	39	16	3	2		411	787

tuer o. d. l. efter Jordbundens forskjellige Beskaffenhed. Enkelte have og be-
gyndt at lade deres Wintergjødsel ligge et Aar over. Haugefrugter kjender man
aldeles ikke; end ikke Kaalrabi dyrkes almindelig. En gammel Gartner gif i
nogle Aar omkring og plantede for Bønderne; til Løn for sit Arbeide tog han den
halve Aving, men selv af denne broie Lørepengge tog man ikke Lørdom.

Bing angiver Tienden pr. Part til omtrent 400 Edr. Han har nok her
blot beregnet hvad han troede den burde være.

I Aaret 1589 var Præstetienden 100 Edr.

• • • 1628 • • • 130 Edr.

• • • 1730 • • • 150 Edr.

Probst Steenbuk indgif Forening med Almuen om Tiendens Betaling med
Penge, hvilken Forening blev fulgt som Regel ved Tiendecommissionen. Tien-
den udgjør da nu 755 Rdlr. 1 Ort. 11 β . og 3 Edr. Havre, $\frac{1}{2}$ Ede. Byg, $\frac{1}{8}$ Ede.
Blandkorn.

Almuen eier selv Kirkerne, hvilke de kjøbte 1779 ved Auction efter Cans-
celleraad Plathe for 6950 Rdlr.

Indkomsttattens oprindelige Beløb er af Hovedsognet 439 Rdlr. 30 β ., af
Klaae 117 Rdlr. 12 β ., af Høilandet 108 Rdlr. 30 β . Hvad den udgjør for
Leenstranden har jeg, uagtet gjentagen Anmodning, ikke kunnet komme til Kund-
skab om.

II) Dpdal.

Dpdal kaldes saaledes formedelsf dens høie Beliggenhed, da Veiene til den fra Sideegnene ere stigende. Omringet af Fjælde grændser den ved disse imod Norden til Lingvold, Stangvigen, Surendalen *), og Renneboe; imod Østen til Indsæt og Qvitne, imod Syd til Faldalen og Lesvøe, og imod Vesten til det øverste af Romsdalen. Den er egentlig et Fodstykke af Dovrefjeld, hvor igjennem rinde mange Elve, i det mindste 18 saadanne, af hvilke den bekjendte Driva er den største og mærkværdigste, der begynder paa Dovrefjeldet 2 Mile ovenfor Kongsvold, imod Vesten paa nogle sneefulde Høie eller Bjergtinder, kaldede Sneehætten eller Sneehyllen, igjennemløber hele Egnen, og udfalder i en Fjord af Havet ved Sunddalsøen, hvor den bærer Navn af Sunddalselven, medtagende paa meget faa nær, alle de øvrige. Ogsaa en Mængde Bæde eller Moser gives hist og her paa Fjeldene, men kun to fortsene at nævnes: Dræka paa et østligt Fjeld, Bædet eller Ophavet til Drækedalselven, og Dvælebatn paa et vestligt, og af disse er ikke det første, men det sidste det største, som ei skal, som det siges, efter forskjellige Forsøg have, endskjøndt af over 2 Miles Længde og megen Bredde, givet Tegn til at indeholde Fisk, der dog tværtimod det, som paastaas, findes i Bæde vesten for dette. Egnens hele Strækning be regnes at være, i Længden, fra et nordligt Sted kaldet Sidsnabroen, til den bekjendte Port paa Dovrefjeld, som udgjør Grændsefjællet imellem Aggerhaus's og Trondhjems Stifter, $6\frac{1}{2}$ Mil, og i Bredden, fra et østligt Sted, som man giver Navn af Sjøen, til et vestligt, der nævnes Sjørestolen, 6 Mile. Formedelsf en Bøining, som Dalsstrøget tager, synes det vel fra Præstegaarden af, som om Dalen delede sig i trende Arme, men den bestaaer egentligen kun af tvende, af hvilke den ene strækker sig fra Nord til Syd, og den anden fra Mid-

*) Imod Norden grændser Dpdal ogsaa til en Deel af Melbæden.

ten af den første omtrent ved Kirken og Præstegaarden høier af mod Vesten ned til Sunddaalen. Det, som er sagt og skrevet om den ellers sunde og styrkende Lufis Strængthed, skjønes letteligen at være noie Sandhed, da Stedet ligger saa høit. Foraarets Mildhed indfinder sig sildigen, og Efteraaret, og med det Vinteren, kommer tidligen; Tidemellemrummet er saare kort imellem den sidste Sneer der optøes paa Jordens Overflade i Bygden, og den første, som dernæst igjen bedækker samme, men paa de fleste omkringliggende Fjelde sees Sneen steds, og i dette Foraar har den været at see paa alle. Ofteft kan man først see i Junii Maaned, og i Slutningen af August er der allerede Marsag til at frygte for den haardeste Natkulde, saa at, dersom ikke den saa korte Sommers Varme faldt imellem Fjeldene desto stærkere, skulde Kornavling i saadan en Bygd være en Umuelighed. Præstegjeldet bestaaer af Wangs Hovedsogn, hvis Kirkegaard tilforn altfor liden nu er bleven udvidet til et tilstrækkeligt Rum, og Lonsøes Annexsogn, hvis Kirke der i det smaa er bygget ligesom Hovedkirken, en Korsbygning og af Træ, bekostet af Egnens saa Beboere, og vedligeholdes og af dem, og har ellers ikke andre Indtægter, end de, der falde ved en Tavles collect, omtrent 6 Rdlr. aarligen, og næsten lige saameget, som ydes af Huugmandsfolk med 8 β . af Gifte og 4 β . af Ugifte. I hele Egnen tælles 281 matrikulerede Gaarde og Jorde, foruden en umatrikuleret, kaldet Gissingen, eller rigtigere Græssingen, der vel ligger nede i Bygden, men som en Herlighed tilhører en af Fjeldbeboerne, samt de tvende Fjeldsteder Driustuen og Kongsbold, som, endskjøndt Kornavlingen ikke forsøges paa dem, er høist betydelige Gaarde. Af disse 281 matrikulerede Jorde og Gaarde, hvoraf 221 henhøre til Hovedsognet, bruges for nuværende Tid 33, deels som Høisgaarde, deels som Catre, og deriblandt nogle baade som Underbrug og tillige som beboede Gaarde, hvorved falder den Anmærkning, at 8 af ommelbte 33 Nummere eies og bruges af Indbyggere paa Indsøet, i Renneboe og endog i Melhuus's Præstegjælde, da Egnens egne Beboere, der ikke altid vare omhyggelige nok for eget og Egnens Bedste, have for flere Aar siden ladet saadanne Jordstykker blive Fremmedes Eiendomme, som selv boede andetsteds bruge og benytte dem, uden ganske at deeltage i en og anden Lyngde, eller et og andet Bidrag til Bygdens Læve. Røsketallet i den, nu paa det noieste beregnet, findes at beløbe:

a) Af Mandfjøn.

fra 0 til 10 Aar	256.
10 — 20	291.
20 — 30	208.
30 — 40	191.
40 — 50	144.
50 — 60	139.
60 — 70	112.
70 — 80	35.
80 — 90	21.
90 — 100	3.
100 og over	.

 Tilsammen 1400.

b) Qvindfjøn.

fra 0 til 10 Aar	267.
10 — 20	241.
20 — 30	244.
30 — 40	213.
40 — 50	150.
50 — 60	141.
60 — 70	142.
70 — 80	53.
80 — 90	37.
90 — 100	.
100 og over	1.

 Tilsammen 1489.

Og altsaa i det hele til

 2889.

Dette Tal indbefatter 280 Gaardmandsfamilier, der ere boefatte mange paa meget smaa Gaardparter, hvoraf flere have et og det samme Nummer tilfælleds, 166 Hausmandsfamilier og 150 Inderster, af hvilke sidste nogle ere givte, saa at og iblandt dem tælles Familier. Denne Mennekkehobs Næringsveie bestaae af Jordbrug, Fæbriot, Dægghandel, Skytterie, Haandværker og Dagleiarbeide. Den Kornsort, som ved Jordbruget avles, er, naar undtages lidet Sommer- og Vinter-Rug, allene Byg, da Havre ikke kan modnes her. Det er maaffee antageligt, at her saaes omtrent 1600 Tønder, men aldeles ikke, at deraf i Almindelighed høstes hidindtil over 8 til i det høieste 9 Gold. Da de fleste Gaarde ere meget smaa Jordstrækninger, indskrænkede imellem Fjeldsiderne og Elveløbene, gives just ikke den største Leilighed til nye Ager- eller saa kaldet Nytiands Optagelse; dog bliver og deraf nu aarlig noget opbrudt. Man kan beqvemt bruge det Ord opbrudt, saasom saadant Arbeide koster længevarende og megen Noie, formedelt den Mængde af Steen, hvormed Jordbunden, der næsten er kun en Steenmasse, findes opfyldt, saa at og i denne Henseende, ligesom i Særdeleshed i Henseende til Enges Fredning fremfor tilforn, Sjødselsforsøgning, og en rigtigere Behandling af det hele, Agerbruget synes i Forbedring, hvortil maa søies, at baade Potatos og Kaaalrabi avles næsten paa enhver Gaard og enhver nogenledes Plads, som endnu i Aaret 1803 vare paa dette Sted ganske ubekjendte Vexter, og Lin, og fornemmeligen Hamp, dyrkes saaledes nu, at lidet eller intet af disse Slags kjøbes fra andre Egne. Dersom ved privilegerede Sauge forstaaes saadanne, som skjære Vord til Udforsel, hvilket herfra vilde blive Umuelighed, gives deraf ingen, men af Bygdesauge ere 9 aarligen i Gang, og den tiende staaer i Bygning. Istedet for den af Hr. L. H. Bing i hans Beskrivelse over Kongeriget Norge anført ene Stampemølle, som da havde i Opdal, tælles nu 5 saadanne, og som flere Beviser for Fremstridt til det bedre kan antegnes, at Eggen har et Bygdemagasin, hvis Eiendom ved Regnskabets Slutning for 1811 vil beløbe til 900 Tønder Byg; et Bygdebibliothek bestaaende af 115 Almuefrister; et Kalkbrænderie; to faste Potastekogeri, flere af samme Slags i det smaa, mange enkelte smaa Tjærebrænderier, og 19 Bygninger af Steen til Creature, med det Tillæg, at huuslig Vindskibeligbed i senere Aar har udmærket sig, saa at af forfærdigede Tvier ikke ubetydeligt

er bleven affat udenfor Bygden, der derimod iblandt flere Savn mangler Men-
 nestelæge, Dyrelæge og Fødselshjælperke, som ei ere at opdage paa mange Mile
 vidt og bredt omkring. Tienden, der ved den efter Forordningen af 31 Julii
 1801 holdte Commission er bleven bestemt til at ydes in natura, erlægges i tren-
 de Slags Korn, under Navn af Strikorn og Brødkorn, hvoraf det sidste er
 meget slet, maagen Gang leveret saaledes af en og anden, at det neppe fortjener
 at henregnes til Korn. Alle Tiendens trende Dele beløbe, af det første
 Slags 245 Tønder $6\frac{1}{2}$ Skjeppe, og af det andet Slags 144 Tønder, et
 Beløb, som udgjøres ved for det meste meget smaa Betalinger af de Ydende, da
 af mange alle Tiendens trende Dele betales kun med 4, 3, endog alene med 2
 Skjeeper. Af dette Korn er siden Aaret 1803 ikke et eneste solgt udenfor Byg-
 den, endstjøndt fordeeltigt Tilbud i denne Henseende ofte vilde overtale dertil,
 men alt det, der kunde undværes, er bleven overladt paa en vis Uddelingsmaa-
 de til de meest trængende af Egnens Beboere, fra nyssævnte Aar af indtil 1811,
 aldrig til høiere Priis, end til 5 Rdlr. for Tønden af det bedste, og 3 Rdlr. for
 Tønden af det fletteste, men i Begyndelsen af dette Aar, saalænge noget havde,
 formedelst alle andre Nødvendigheders Dyrhed, til 12 Rdlr. for Tønden af det
 første og 6 Rdlr. for Tønden af det sidste Slags, hvilken Priis, der vel har lind-
 ret for mange, har og tillige vakt mange bittere Bondensensfaber til Løn, efter-
 di alle have villet kjøbe saa let, endog for ved Salg igjen at fortjene betydeligt,
 men kun Hunsmand, Jnderster, fattigste Gaardmand og store Skyldnere til
 Bygdemagasinet, kunne have Udgang til det. Detsforuden betales Tienden
 af nogle Jordnummere med Penge for alle dens trende Dele i en Summa af
 115 Rdlr. 54 ß ., ligeledes faldende saa smaaligen paa enhver Yder, at de fleste
 kun erlægge fra 2 Rdlr., som det meste, til 12 ß . som det mindste, og af nogle
 saa meget betydelige Nummere gives fra 5 Rdlr. til i det høieste 8 Rdlr. 24 ß .
 et Held, der i denne Tid ganske staaer i Ligevægt med det Fortrin, at eie tiendes-
 frie Gaarde. Endnu falder en saakaldet Smaatiende, betaalelig i Smør, ikke
 i Ost, der ligeledes for alle trende Dele, ydet efter Jordens Størrelse ogsaa i
 det smaa fra 1 Mark til for trende af de største Gaarde 1 Lpd ., skulde, dersom
 den alt indkom, beløbe omtrent 31 Boger. Det er ikke saa vel, at man ved at
 antegne denne Tiendeindkomst kan undgaae Anledning til at berigtige som Feil

den Beskrivelse for al Skat, som ovennævnte Hr. Bings Beskrivelse over Kongeriget Norge tillægger Opdals Præst, da sammes Skat for det indeværende Aar, i hvilket Præstegaardens Apling kun afgiver Halm, om ikke ogsaa den raadner forinden den kan berges, Korntienden sees al forvandet til frodne Aarer, Smaatienden vil udeblive aldeles af yderlig Mangel paa Penge til at kjøbe dyrt Korn for, meget Tilgodekommende for flere foregaaende bedre Aar vist forbliver udestaaende, og alligevel med meer end umattende Beflagelser, eller blot medlidende Skulderløstning, maa deeltages i Mangelens og Hungerens Nød, findes beregnet til 75 Rdlr. og 57 S., hvorfra gaae nogle smaa Fradrag af tilfammen 36 Rdlr. 80 S., en Berigtigelse, som forleder til endnu at tilføie, at naar til dette Skattebeløb lægges aarlig Anskaffelse af 4 Ankere Kirkevin, efter sidste Pris at ansætte med bekostelig Opkjørfel til i det mindste 500 Rdlr., gjør disse toende Udgifter alene en Summa af over 1200 Rdlr. — endnu. Dersom den Stue, opført af første Præst efter Reformationen Aar 1560, som efter oftere nævnte Beskrivelse skulde staae paa den herværende Præstegaard, end stod her, eiede Præstegaarden i samme en Sjældenhed, hvorfor og om den maa anmærkes: at den for nogle Aar siden, da efter den Tids Raahed Bankosedler vare mere agtede end Oldsager, er bleven solgt, man siger for 20 Rdlr. og henhittet til en Gaard kaldet Nalboe, hvor dens Bægge Stues sammenslukkede med vanhellige andre. Af end mindre Bigtighed er den sidste Rettelse, at for Byggedthinget gives i Egnen intet fast eller bestemt Sted, saa at samme siden dets Tilværelse paa den angivne Gaard Skarsen, har været næsten ligesaa ombvæltende, som Retfærdigheden selv manges Gang menes at være hist og her i denne onde Verden, indtil det har faaet Huus over Hovedet paa en Gaard kaldet Moen eller Moen, hvor det nu i 6 Aar har uddelet Ret og Skjel.

III) Orkedal.

Orkedalen har uden Tvivl faaet sit Navn af Orkel-Elo, der udspringer fra Orkelsø paa Dovre-Fjeld, gaaer derfra mod Ost, og med Boining mod N. N. W. fortsætter sit Løb igjennem Indseth, Rennebo, Meldal og Orkedal, hvor den efter et Løb af 15 Mile flyder ud i Orkedals-Fjord.

Orkedalen, der ligger 4 Mile S. V. fra Trondhjem i Orkedals Fogderie under Trondhjems søndre Amt, udgjør Hovedsognet til Orkedals Præstegjeld; den er af Længde fra Søen til Grændsefjellet imellem den og Meldalen $2\frac{1}{2}$ Mil og af Bredde paa nogle Steder henved 2 Mile. Den er en af det nordensjeldske Norges folkerigeste og mest beboede Bygder, omgiven af en yndig Natur og mange særdeles smukke Situationer. Især bidrager Udsigten fra den høie Sundliebakkens Epidse, hvorover den almindelige Postvei til Christiansund, Molde og Bergen gaaer, ret vældigen til at indtage hver fremmed Rejsende for den neden under liggende deilige Egn, som den gjennebløbende Elo med dens mange Krumninger og Mængde velbyggede Gaarde med deres grønne Marker og løsterige Agre paa begge Sider af samme end mere hæve for Diet. Jordbunden er for det meste meget god; den bestaaer af disse 3 almindelige Slags: sort Muldjord, Sand og Leer; hvilke alle Sorter findes undertiden paa eet Sted forenede og adskilte i sine strata eller Lag; da den sorte Muldjord eller terra nigella findes øverst, og dens stratum meer eller mindre tyk efter Stedets Bestaafenhed. Paa nogle Steder findes snart almindelig Sand under denne Muldjord og dernæst Leer; snart igjen paa andre Steder først Leer, og derunder igjen en grov rødagtig Sand, kaldet Nur; ogsaa paa enkelte Steder Grus og jernagtig Dynd. Hist og her findes Kalkstene, hvilke sjelden eller aldrig afbenyttes; ved Lykkens Kobberværk forbrændes ei mere deraf, end hvad bemeldte Værk til Brug behøver. Gaardene ere almindeligen her ikke af meget høi Jordskuld; de

flere ere besvaret deelte i 2de, ja nogle i 3-4 Parter. Deres Antal med øde eller Underbrugs-gaarde iberegne ere 420, som ikkun udgjøre 238 Matrikuls-Nummere. Disse Gaarde beboes af 321 Selveiere og 40 Leilendinger og ligge under samtlige Gaarde 274 Huusmandspladse. Gaardenes Jordskyld er 191 Spd., 2 Dre, 23 Mk., iberegnet den affældte Skyld, som beløber til 15 Spd. 6 Mk. Gaardene ere inddeelte i 72 Infanterie- eller Soldaterlægder, hvoraf hører til det Boysenske Compagnie $44\frac{1}{2}$ og til det Orkedalske $27\frac{1}{2}$ Lægder.

Øverst i Bygden ligger Lykkens Kobberværks Smeltehytte og øvrige dertil hørende Bygninger, opførte ved en Eberels, Svorka kaldet, der udspringer fra en temmelig stor Indsø, ved Ravn Svorksoen, paa Høilandet, og falder ud i Ørfel Elven. Omkring samme ligger Bergpladsen Svorkmoe, hvilken Berg-Strivergaarden med dens store og mange Huse, en Mængde Boliger for Værkets Betjentere og Arbeidere paa begge Sider af en temmelig lang Gade og en i Midten paa en liden høj staaende rummelig, men gammel Kirke af Træ, give Anseende af en Landsbye.

Bemeldte Værk, der ogsaa kaldes Meldals Kobberværk, for saavidt som Gruberne ligge i Meldals Præstegjeld omtrent $\frac{1}{2}$ Mil fra Smeltehytten paa Svorkmoe-Bergplads, blev først fundet Aar 1652 af en meldalsk Bonde Oluf Jenssen, som boede paa Gaarden Bold, og hans 2de Sønnen Lars og Arne. De havde saaledes første Finders Ret og Røsting; men de overlod samme til Laugmanden i Trondhjem, Lars Pedersen 1655, som strax antog Participanter, begyndte at drive Værket og skaffe det Privilegier, udstedte af Kong Frederik den 3die 1657 den 13de Maji. Dette Værk har engang, og især i Begyndelsen af dets Tilværelse, været i en saare blomstrende Tilstand og afgivet megen Fordeel; men har i sidste 30 Aar meer og meer declineret.

Formedest den nu brydende Malmes mindre Godhed, Mangel paa Kul og øvrig Brændsel, samt formedest Wanskeligbed og megen Beføstning med at faae Malmen transporteret fra Gruben til Hytten, og den øvrige Kjørsel besørget — hvortil den meget forhoiede Skydstaxt vistnok meget har bidraget, tilligemed flere Uheld, grundede i nærværende for dette som alle Landets Værker saa ugunstige Tid, har Participantskabet i denne Sommer solgt Værket med alt Tilhø-

rende for den Summa 70,100 Rdlr. til Kjøbmændene Christian Lorck og Lorenz Johannsen i Trondhjem. Nær ved Kirken, der betjenes af Ørkedals Præster, er en fast Skole, der ogsaa eies og besøftes af Værkets Eiere, til Bedste for Arbeidernes Børn; i Skolebygningen ere ogsaa fornødne Værelser for Læreren, som tillige er Kirkesanger.

Nederst i Dalen ved Elvens Udlob imellem Gjalms og Hoff i Ørkedals Fjord, som er en Arm af Trondhjems Fjord, ligger Strandstødderpladsen: Ørkedalsøen, paa Gaarden Hoffs og Reervøigs Grund. Den beboes især af Haandværkere, Arbeidsfolk, Baadførere, der transportere Brænde, Bord, Tjære, Fedebare o. d. l. til Trondhjem, samt Fiskere, som deels drive Hjemfiskerie, deels Havfiskeriet mange Mile fra Hjemstedet. Saavel disse, som en Mængde Fiskere eller Søebønder fra Fosens Fogderie drive, efter fuldendt Havfiskerie, paa bemeldte Ørkedalsøen en temmelig betydelig Handel med en Mængde didhen søgende Bønder ligesaa Opdal, Dvikne, Indset, og deels sælge og deels tuffe med dem Sild og Fisk mod Korn og Tjære. Undertiden kan ogsaa, foruden lidt Alenfram og Tobak, sammesteds erholdes tilkjøbs lidt Salt, Linaer og enkelte andre Fornødenhedsboarer for Dalebønderne. Folkemængden paa Stedet er 240 Mennesker, og sogner noget over Halvparten, som boer paa Hoffs Grund, til Ørkedals Kirke; men den øvrige Deel under Reervøig horer til Byenæssets Præstegjeld, og soger til sammes Annexkirke, Wiggen kaldet. Ørkedals Elv, som i Vaar og Fjeldflomstiden har ubbrøkket af nogle Gaarde mellem Fjord, og deterioreret dem betydeligt, har i sidste Aar især tilføiet Gaarden Hoffs Forbeieendom og meest der, hvor Strandstødderpladsen ligger, den største Skade, og truer ved dens i sidste Tid tagne Lob at odelægge den største Deel af samme. Foruden den Fjord, hvorpaa Strandstødderne have deres Huse staaende, har enhver af dem 2-4 Mølinger til Korn, Potatos, Linn og Høslæt i Fæste og mod aarlig Afgift til Eieren. De fleste af dem, som nu ikke har 1 Møling Agerjord, har Elvebruddet skilt ved det mere.

Præstegjeldet bestoer af 2de Kirkesogne: Ørkedals Hovedsogn og Børsfognens Annex. Kirkerne ere: Ørkedals Hovedkirke og den fra samme henved $1\frac{1}{2}$ Mil fraliggende Annexkirke for Børsfognens Menighed, Behns eller Skognens Kirke kaldet; samt Værkets Kirke paa ovenmeldte Svorkmoe $1\frac{1}{2}$ Mil

fra Hovedkirken. For Præstegjeldet er ansat en Sognepræst og en residerende Kapellan. Den første boer paa Præstegaarden Grætte, der formodentlig har dette Navn af en Kong Grytting, som Historien beretter at have i Kong Harald Haarfagers Tid boet her i Orkedalen, fort Krig med denne Norges første Monark og fordmum saa mægtige og seierbante Konge, og af ham været bleven overvundet. Sagnet lader bemeldte Grytting have boet paa den nuværende Præstegaard, og være begravet i en temmelig stor Høi, som endnu kaldes Kongshøien. Gaarden skulder 2 Spd., har en fortrinlig god Agerjord, hvoraf aarlig tilsaædes 30 Edr. Korn, og fødes 4 Heste, 24 Køer, foruden Ungkvæg og en Deel Faar. Den er vel bebygget og vedligeholdt; men har den store Mangel, ikke at have Skov til Brænde og andet nødvendigt Træfang. Præstegaarden ligger nær Kirken. Den residerende Kapellan boer paa Nabogaarden Gisvold, som er hans Embede benificeret. Denne skulder 1 Pre, 15 Mk. Dens Agerjord er god, og er den almindelige Udsæd 13 · 15 Edr. Korn; men til Høeabl er Gaarden saa lidet fordeelagtig, at paa den ikke kan fødes mere end 6 · 8 Køer, et Par Ungkvæg, 2 Heste og nogle faa Faar i gode Aar. Husebygningen har mange og smukke Værelser, er i sidste Aar sat i god Stand, og har en almindelig stion Veligheden. Ogsaa denne Gaard har nu liden eller ingen Skov mere i Behold. Kirken er en temmelig stor og grundmuret Bygning med et anseeligt høit Taarn; men har ingen Inscription fra Oldtiden eller nogen antiquarisk Interesse. Almuen eier Kirken, og agter i næste Aar at reparere og forstjonne den.

Folketallet i Præstegjeldet befandtes ved sidste, den 1ste Februar 1801, foretagne Tælling at være 4825, hvoraf i Hovedsognet 3814, og i Borsfognens Annex 1011; samt af den totale Summa 2264 af Mandkøn, og 2561 af Kvindkøn. Folket i Hovedsognet er i Almindelighed virksomt, driftigt og håndigt, saa det i de fleste Professioner tæller mange meget gode Arbeidere; det elsker meget sin Fødebygd, har tildeels større Politur i Opførelse og i Klæde, dragt, end andre omkringværende Bygdefolk, og er tillige ret velhavende. Det har god Fordeel ved at sælge Creature, og især Vaar, og Hæsbærkøer, fede de Kalve, Ost, Smør, Talg, forarbejdet Lærred og Vadmel, samt uldne Stoffer i Trondhjem. Noget Fordeel høves tillige ved Hestehandel, hvilke

Heste deels ere eget Opbræt, deels kjøbes fra Surendalen og andre Steder, og siden sælges paa Markederne i Trondhjem og paa Levanger. Dog skåder denne Næringsgreen meget Moraliteten ved givne Anledning til Kneb og Bedragerie, saavelsom især til Drukkenskab, da ved enhver Handel skal, i Følge hævdede Skik, en Kjøbekaal rømmes, i det mindste bestaaende af en halv eller heel Potte Brændeviin, hvilken enten Kjøberen eller Sælgeren maa betale, efter som de ved Handelen deroom blive forenede. — Skoshugst til Planke, Bord, Tømmer og Brændevæed, som nedkjøres til Øren, og derfra føres særværts til Trondhjem, er ikke mere den fordeelagtige Næringsgreen for Hovedsognet, den forhen har været, og sandsynligt vil den aldeles forsvinde ved nærværende uforholdsmæssige og uagtsomme Hugst, især til de Landet saa særdeles skadelige Haandsaage. Ellers er Almuens fornemste Næring ved Jordbruget, der i gode Naringer giver dem selv Underholdning, og tillige sætter dem istand til at sælge ikke ubetydeligt af Byg og Havremæel samt Malt til Kjøbstæden, Havre og Blandkorn indenbygds. Unægteligt drives nu Agerbruget med mere Anstrængelse end før; aarligen indtages under Dyrkning meget Nyland til Agerjord, Grøsters Gravning og skadeligt Vand's Afledning ansees Arbeidet tilfulde værdt; men den ringe og uforholdsmæssige Høeavling, som falder paa de allerfæste Gaarde her, og som ikke anvendes Flid nok paa at forbedre ved Engbundens Dyrkning; Kreaturenes Borteværelse fra St. Hans, til St. Michelsdags Tid i Sætrene, hvor ved særdeles megen Gjødsel tabes, og tildeels Forsømmelse ved Jordblandinger at erstatte Tabet, og tillige at forbedre Gjødningen, hindrer her meget Agerbrugets heldigere Fremme, og indskrænker Productionen. — Dvægbefætningen her i et godt Fødeaar er omtrent: 6400 Køer, 1600 Ungkvæg, 5000 Faar, 650 Geeder og 800 Heste; af Sviin holdes 400 Stkr. I Sammenligning med de græsrigge Fjeldbygder bliver vel Productet af Dvægablingen her, hvor Græsgangen paa Hjemmarken i Almindelighed er meget mager, ikke betydelig; men dog formedelst Kreaturenes Græsning fra Slutningen af Junii til henimod Septembris Maanedes Ende i de bedre Skov- og Sætre-Marker, er det temmelig godt. Af enhver Roe som malter saaes almindelig i hine saakaldte Sætre, Maanedes 2 Bpd. Smør foruden Ost.

Orkedalens Udsæd er, efter temmelig paalidelig Calculation, denne aarlig: 3000 Edr. Havre, 600 Edr. Byg, 60 Edr. Rug, meest Vinterrug, 30 Edr. Erter, 700 Edr. Potatos. I gode Aar, naar ikke langvarig Kulde om Foraaret, ikke Mangel paa Regn om Sommeren, og ikke tidlig Nattefrost om Efteraaret indtræffer, falder her maafuldt og vægtigt Korn. Af Havre høstes da almindelig 5 Gold; af Byg 7-8; af Vinterrug, især naar den lykkes, 10 Gold og mere; af Erter 8-9, og af Potatos 9; men paa nogle Gaarde 12-14 Gold, hvor man lægger sig efter denne Sæd mere end de fleste Bønder, som uagtet dens megen Kraft til at rense og forbedre den længe brugte Agerjord, bruge Aar efter Aar samme Jordstykke til deres altsfor ubetydelige Potatos. Af Hør produceres henved 600 Bog, og af Hamp 150 Bog. Ved nogle Gaarde have Humlehauger, som afgive Noget til Salg; men næsten ingen Bondefamilie har Kjøkkenhauger, hvorved saavel Noget kunde spares paa Kornets Forbrug, som det ufeilbart vilde være Helbredden tjenligere undertiden at nyde af Kaal og saadanne Væxter, end dagligen flere Gange Weelspiser. Kun en liden Plet til Røper og Kaalrabi (Rødkaal) sees hist og her.

Tienden til Sognepræst og residerende Kapellan ydes, i Følge Forordningen af 31 Julii 1801, med Penge; og beløber for hele Præstegældet til 800 Rdlr., hvoraf 640 Rdlr. for Orkedalens, og for Børsfognens Gaardbrugere. Kongetienden erlægges for Hovedsognet med 450 Rdlr., og for Anneket med 114 Rdlr. til Trondhjems Hospital, som dermed er beneficeret. Kirketiende svarer ikke Almuen, da den selv eier Kirkerne, men bidrager aarlig noget til sammes Vedligeholdelse, til Brød- og Viinholdet, samt andre Udgifter's Bestrielse, efter den ved Kirkebørgerne gjørende Repartition.

Som meget gode Gaarde kan, foruden Præstegaarden, billigen regnes: Follo, smukt bebygget af sal. Kammerraad Wahl, og særdeles vel dyrket af den næstsidste Eier, Oldingen Peder Follo, som ved sine gode Indsigter i Landbruget, saavel som ved Indførelse af nogle bedre Agerdyknings-Redskaber, har gjort sig fortjent i sin Kreds; Evjen, 2 Spd. 18 Mk., vel bebygget, forbedret og udvidet meer end dobbelt mod hvad den var forhen, især af Ager ord, af Præsten Hr. Ole Hegge, der nogle Aar før sin Død folgte den i Parceller. Den eies og beboes nu af 15 Opsiddere; Hoff, hvorunder hører over Halvdelen af

Strandfiskerpladsen Ørkedalsøren; Gjølmøe, forðum en stor Herregaard, udmærker sig ved sin smukke og frie Beliggenhed, gode Husebygninger, og ved et meget stort og velindrettet Steensfæhus, samt ved en betydelig Udstrækning af veldyrket Ager- og Engjord. Gaarden skylder 3 Spd., og har 15 underliggende Hønsmandspladse samt nogle Engflætter eller Ødegaardde. Ved den fra Gangaas Vandet $\frac{1}{2}$ Mil ovenfor udspringende, gennem Gjølmøes Eiendom løbende, og paa den nordre Side af Gaarden i Fjorden faldende Elv Stenalb, Elven kaldet, er et fordeelagtigt Dværnebrug, som gaaer hele Aaret igjennem; der har ogsaa til for nogle Aar siden været i Drift et Vandfaug. I gode Aar avles paa denne Gaard 350 Edr. Havre, 50 Edr. Byg og noget Rug, Røtter og Potatos, samt 700 Læs Høe. Døgbesætningen er 40-46 Kalkesøer af engelsk Race, 10-12 Ungkvæg, 30 Faar, 6 Heste. Til Gaarden er en stor og god Humle- og Urtehaue. Under Ødegaardene ligger en god Birkeskov, og til Hovedgaardten er fornøden Skov til Brænde og Træefang. Til dens øvrige Herligheder hører ogsaa Laxefiskerie i Ørkel-Elven, som her stedse falder heldigere end ovenfor i Bygden, hvor samme ogsaa afbenyttes af de Mønger, hvis Gaarde eiendommelig grændse til Elven. Historien fortæller, at Norges berømte Kong Sverres Søster, Cecilia, skal være opfostreret paa Gjølmøe. Denne Cecilia blev siden gift med Baard Guttormsen, Landshøvding i Kong Sverres Tid, og boede paa Reine eller nu Reenskløsteret. Hun er 1205 begravet i Choret i Christkirken, nu Domkirken, i Trondhjem. For nærværende eies og beboes Gaarden Gjølmøe af Proprietair Justitsraad Hans Angell. Midtlie, Lestad, Quaale, Forøen; Eklie 2 Spd. og som nu har 8 Opsiddere: Gleven, en af de herværende bedste og aarvise Korngaarde og Enkesæde for Sognepræstens Enke; Solbue, Stubben, Monseth, Skjølberg, Rye, en betydelig Gaard med Sang- og Dværnebrug.

Desuden ere i Sognet Vandfaug under Munklie, Bøverdøl, Hermelien og Opsjen; og af Dværnebrug, foruden de nævnte, et under Skjoldskiftestedet Moe, der hele Aaret er i Gang, og er Eieren særdeles fordeelagtigt.

Veiene i Sognet holdes i ganske god, og Post- eller den almindelige Landevei i meget god Stand ved aarligt Arbejde og Tilsyn. Her ere 3 Skjoldskiftesteder paa Veien fra Trondhjem til Christiansund, Molde og Bergen, nemlig:

Kandrem, Moe og Grunddal, alle gode og vel bebyggede Gaarde. Sidstnævnte Gaard er tillige Tingsted for Orkedals Tinglaug. Gaarden Ljaamoe er Postaabner og Postbefordringsstedet for den til og fra Trondhjem trende Gange om Ugen gaaende Post til Christiansund, Molde og Bergen.

Borsecognen, et Tinglaug i Strinde Fogderie under Trondhjems søndre Amt, er Annexfognd til Orkedals Præstegjeld. Det ligger $2\frac{1}{2}$ Mile S. V. for Trondhjem, og dets Kirke henved $1\frac{1}{2}$ Mil fra Orkedals Hovedkirke. Borsecognen indbefatter et Antal af 56 Gaarde, hvoraf 43 ere beboede og 13 ubeboede eller øde, hvilke tilsammen udgjør 68 Matrikuls-Nummere. Disse beboes og bruges af 83 Selveiere og 4 Leilendinger. Sognets hele Jordskyld udgjør 72 Spd. i Dre, 23 Mk., hvorunder hører 60 Huusmændspladse. Gaardene ere inddeelte i $13\frac{1}{2}$ nationale Soldaterlægder og 11 nationale Artillerie-Quartierer. Folketallet sammesteds befandtes den 1ste Februar 1801 at være 1011 Mennesker.

Bygdens fornemste Næringsdrift er Trælasthandel, saafom: Planter, Bord, Kul og et betydeligt Quantum Tjære, som affættes til Trondhjem. Skovene, som forhen her have været særdeles gode, ere allerede meget udhugne, og paa ikke faa Steder aldeles ødelagte, især formedelsft voldsom og uforsigtig Hugst til Haandsaugene. Af Bandsauge ere for nærværende een alene i Drift, nemlig Konstad-Saug, paa hvilken der skjæres aarlig 10-20 Stabel Bord; men hoortil dog det meste Sommer hentes fra Høilandet, et Annexfognd under Melhuus Præstegjeld. Nogle, som have forladt denne Næringsvei, og nu ernære sig alene ved Ugerbruget, synes at have bedre Udkomme derved, end ved Skovbruget; da dette kræver flere Folk og Heste, naar samme med nogen synderlig Fordeel skal drives. I samme Grad som Skovene aftage voger her som andre Steder i Landet Interesse og Virksomhed for en bedre

Det fgl. norske Bib. Selsk. Skr. i 19 Aarh. 1 B. 2 S. 3 3

og fordeelagtigere Jorddyrkning. Ikke bestomindre hindrer Jordbundens magre og skarpe Bestaaffenhed, der til en god Production kræver idelig en Mængde Gjødsel, samt utilstræffelig liden Høeavl, ret meget Agerbrugets heldige Fremskridt paa de fleste Gaarde i dette Sogn. Nøagbesætningen er ikke over 700 Køer, 160 Ungkvæg, 800 Faar, 200 Gøeder, 70 Heste, 43 Stkr. Svin.

Fordelen deraf er der forholdsmaessig den samme, som i Hovedsognet; da i Sætrene havees den bedste Græsgang for Creaturene, og disse under Opholdet der ere meest fordeelagtige for Eierne. Temmelig hoi Beliggenhed over Vandets Overflade, saavel som Omringelse af Skovaae, Bunde og Myrer, forarsage, nogle faa Gaarde undtagne, ikke faa aarvis Kornavling her, som i Naboebygderne, Borsen og i Orkedalen. Den aarlige Udsæd er heller ikke større, end 100 Edr. Byg og 600 Edr. Havre. I et meget godt Aar høstes efter Byg 7 Fold og Havre 4 5 Fold; af Rug avles ikke over 70 Edr. Intet Aar er Afgrøden tilstræffelig til at ernære Sognets Beboere; men 10.1100 Edr. af forskjellige Slags Korn kan aarligen antages at maa kjøbes udenbygds. Af Potatos avles aarligen omtrent 300 Edr, men forhaabentlig vil denne Avling om faa Aar blive dobbelt saa stor, da dens Gaonlighed ogsaa her meer og meer erkjendes. 170 Bog Liin og 80 Bog Hamp avles i de fleste Aar. Her er man indtil denne Tid aldeles usidende om den Fordeel i Husholdningen, som en Urte- og Humlehaage forskaffer; saa at man forgjæves seer efter samme, endog paa de største Gaarde; ifkun paa en og anden saadan møder Diet et saare ubetydeligt Stykke Jord med vantrene Kaalrabi eller Rødkaal. Men i de sidste tre Aar har Almuen her viseligen begyndt at lægge sig efter Graa Væter Sæd, for derved at forbedre længe brugte Agre og drøie paa Kornets Brug, især til Brød; hvortil samme ogsaa i Sandhed er meget tjenlig.

Folket er i Almindelighed stræbsomt, haardsært, noisomt, hændigt og vel øvet i de fleste Professioner. Den almindelige Velstand er temme-

lig god. Bygden er smuk, især paa begge Sider af den almindelige Landevei og i Nærheden af samme.

Sognets Kirke, der kaldes Behns Kirke efter Gaarden, paa hvilken den er beliggende, og af Almuen Sognens Kirke, er opført af Steen, og forsynet med et temmelig høit Taarn. 1791 kjøbte Almuen sammesteds den for 2300 Rdlr., og fulgte da med samme Kjøb 6 Spd. og 6 Mk. Jordegods, hvoraf nu 3 Spd., 20 Mk. med Bygsel ere bortsolgte. Landskylden af dette hele Gods beløber sig til 16 Rdlr. 1 Mk. 8 s.; desuden nyder Klokkeren Landskylden af $\frac{1}{2}$ Spd. i Gaarden Nordaunet. Det mere Kirken behøver til Udgifters Bestridelse, lignes aarligen paa Almuen. Ved Lensmanden Frederik Gjervans Virksomhed og særdeles heldige Indskydelse paa Sognets Almue, er i disse sidste, skjøndt meget trykkende Aar, Kirken bleven repareret og sat i den Stand, at samme naar den indvendig er malet, med Rette kan ansees for en sjelden lys og smuk Landsbykirke. De saakaldte Vasa og Ornamenter ere simple, men anstændige og værdige.

Bed den nordre Ende af det i Midten af Bygden beliggende, henved $\frac{1}{2}$ Mil lange Vand, Laugen, er en Krudtmølle anlagt for 60 Aar siden af en Breddes Heide, som da boede paa Gaarden Siim sammesteds. Dette Værk er inddeelt i 12 Parter, og eies af et Participantsskab i Trondhjem. Naar Salpeter og Svovl høves, da kan ved 3 Personer aarlig tilveiebringes 100, 120 Centner Krudt.

Som de bedste Gaarde i Bygden kan nævnes: Skytsskistestedet Bye, beliggende 3 Mile fra Trondhjem paa Veien til Christiansund, Molde og Bergen. Gaarden er meget udvidet og forbedret i Ager og Eng af nu værende Eier Ole Lødsen. Tystad, 3 Spd. og med 3 Opsiddere; Bjørgum, Eidsmo, Skjellum og Husbye, 5 Spd. og med 11 Opsiddere. Paa sidstnævnte Gaard har den skjælle Einer Lambestjelver boet.

Nogle faa Rubera af hans Residents, en meget stor Steenhulle, der
 formodentlig har ligget udenfor Indgangen til samme, og et Par massive
 og temmelig kunstig udarbejdede Gangjern, der endnu ere brugbare paa
 en Dør til et Bærelse paa Husbye, ere de eneste Oldsager, som nu fin-
 des der. Andre Steder i Bygden søger man ogsaa forgjæves efter Mo-
 numenter eller andre Antiquiteter, som kunde have nogen Interesse.
 Tingstedet for Børsfognens Tinglaug er Gaarden Rosbold.